

**Kora és középső rézkori települések, temetők és fémleletek térbeli és időrendi összefüggései az
Alföldön
OTKA PD 101062
Siklósi Zsuzsanna**

A Kárpát-medencei neolitikum és rézkor kutatásában régóta megkövesedett toposz, hogy a kora rézkor kezdetével a mai Kelet-Magyarország területén a település és a temetkezések helyszíne a formális temetők megjelenésével elválik egymástól. Ezzel együtt a késő neolitikum után – mely időszakot elsősorban (tell)településeiről ismerjük – a kora és középső rézkor elsődleges régészeti forrásanyagát a formális temetők szolgáltatták. A legutóbbi évekig ezekből a korszakokból alig-alig ismertünk településeket, amit többek között a neolitikum és rézkor átmeneti időszakában történt feltételezett életmódváltással magyaráztak a kutatók. Mindemellett a rézkorban megjelentek a súlyos rézeszközök, melyek túlnyomó többségét szórványként, kisebb hányadukban sírmellékletként ismerjük. Az elmúlt évtized kutatásainak köszönhetően ez a kép módosulni látszik (ld. Körös-vidék regionális kutatása (Parkinson & Gyucha 2007)). Az egyre szaporodó rézkori települési adatok mellett az újabb radiokarbon adatok a korábban elfogadottan egymást követő Tiszapolgár- és Bodrogkeresztúr-kultúra (vagy sokkal inkább kerámiastílus) részbeni egyidejűségére utaltak (Csányi et al. 2009). Mindezek szükségessé tették a korszak komplex újraértékelését, a hagyományos tipokronológiai rendszer újabb információforrásokon nyugvó átgondolását.

A kérdés tárgyalását alapvetően három fő, egymással szorosan összefüggő problémakörbe sűrítettük.

1. A keltezés, időrend problémája: Fenntartható-e a tipokronológiai keltezés? Ez hogyan tesztelhető a radiokarbon mérésekkel? Valóban egyidejűek a tiszapolgári és bodrogkeresztúri leletanyagok vagy ez csak egy látszólagos, módszertani problémából fakadó egyidejűség?
2. A térbeliség problémája: Lehet-e homogén egységként kezelni az Alföldet vagy el lehet-e ezen belül különíteni kisebb területi egységeket? Egy-egy lelőhely keltezése kivetíthető-e az egész Alföldre?
3. Az analitikai/kulturális és stiláris egység problémája: Fenntartható-e a tiszapolgári és bodrogkeresztúri kultúra homogén, analitikai egységként való kezelése és stiláris egysége? Mit reprezentálnak ezek a stiláris egységek?

Az alföldi kora és középső rézkor keltezése

A 20. század végére elsősorban Bognár-Kutzián Ida, Kalicz Nándor és Patay Pál munkásságának köszönhetően úgy tűnt, hogy a kora és középső rézkor kulturális és kronológiai keretei jól körvonalazottak. A késő neolitikus tellek megszűnését követően, nagyjából Kr. e. 4500 körül jelent meg a Tiszapolgár-kultúráként leírt leletanyag, mely összekapcsolódott a formális temetők, a rézeszközök és egy, a késő neolitikumhoz képest kisebb méretű településekből álló, szórtaabb településhálózat megjelenésével. Ez egyben a nagyjából Kr. e. 4000-ig tartó kora rézkor időszakát is jelentette, tehát egyaránt volt kulturális és kronológiai egység. Ennek szerves kulturális és időrendi folytatásaként tekintettünk a Bodrogkeresztúr-kultúráként leírt leletanyagra, mely a kerámiaformák és díszítések változása mellett az aranyékszerek és a súlyos rézeszközök tömeges megjelenésével függött össze. Ez az időrendi egységként, középső rézkorként számon tartott időszak Kr. e. 3600-ig tartott, amely második fele elsősorban a kerámia változása alapján a Bodrogkeresztúr B, majd Hunyadihalom-kultúra néven került megkülönböztetésre a korábbiaktól. Ez a hagyományos, kultúrtörténeti szemlélet homogén területi és időrendi egységekben, kultúrákban gondolkodott és azok unilineáris, az egész Alföldre nézve egységes fejlődését írta le. E kulturális és kronológiai rendszer létrehozásának egyik kulcsfontosságú alapját a Tiszapolgár-Basatanyán, Kutzián Ida által feltárt 154 síros temető jelentette, mely

mind tiszapolgári, mind bodrogkeresztúri, bodrogkeresztúri B és átmeneti sírokat is tartalmazott. Éppen kutatástörténeti jelentősége miatt e temető az elsők között volt a hazai, radiokarbon mérésekkel keltezett lelőhelyek sorában. E korai konvencionális mérések – melyek standard hibája 180-200 év volt – adták az alapját az egész alföldi kora és középső rézkor keltezésének, mely így egy 800-1000 éves időszakot ölelt fel. Mindez – nem mellékesen – magának a temetőnek az igen hosszú, mintegy 800 éven át tartó használatát is feltételezte.

A 2000-es években folytatott nagy felületű, megelőző feltárások eredményei során vált világossá, hogy a fenti keretekkel problémák vannak. A Hajdúböszörmény-Ficsori-tó-dűlőn feltárt temető a publikált leletanyag alapján a tipikus tiszapolgári kerámiát képviseli, radiokarbon mérések alapján pedig 4350 (68,2 %) 4260 cal BC és 4310 (68,2 %) 4210 cal BC közé keltezhető (Kovács & Váczi 2007). Nem sokkal később, Rákóczifalva-Bivaly-tón került elő egy másik rézkori temető, mely a sírokban lévő tejesköcsögök, arany- és rézészerek, valamint rézeszközök alapján bodrogkeresztúri temetőként került be a szakirodalomba. E temető radiokarbon adatai meglepően koraiak, 4350 (68,2 %) 4260 cal BC és 4160 (68,2 %) 4010 cal BC közé keltezték a temetőt (Csányi et al. 2009). Vagyis azt láthattuk, hogy a radiokarbon mérések alapján egykorú lehet két olyan temető, melyek leletanyaga a hagyományos tipokronológiai, kulturális keretek szerint időben egymás utáninak kellene lennie.

Ezért a tiszapolgári, bodrogkeresztúri és hunyadihalmi kerámiastílus kronológiai helyzetének jobb megértése érdekében újabb AMS radiokarbon méréseket végeztünk a basatanyai temető és a Tiszalúc-Sarkadon feltárt sírok anyagán, melyet a többi, alföldi kora és középső rézkori lelőhelyről ismert radiokarbon adattal egészítettünk ki. Ezek az adatok meglepő eredményre vezettek. Egyrészt a basatanyai temető esetében megerősítették azt a munkahipotézisünket, hogy a temető meglepően hosszú, mintegy 800 éves használati ideje (és ebből kifolyólag az egész tárgyalt korszak keltezése) a ma már elfogadhatatlanul nagy standard hibájú konvencionális radiokarbon méréseknek „köszönhető”. Az új AMS, átlagosan 30 éves standard hibával rendelkező mérési sorozatunk alapján a temető használatának ideje jelentősen csökkent, 300 (68,2 %) 510 évre becsülhető. A tiszalúci sírok a vártnál szintén korábbinak bizonyultak. Az új AMS méréseket összevetve a korábban publikáltakkal azt tapasztaltuk, hogy míg a tiszapolgári leletanyag keltezése nagyjából a korábbi várakozásoknak megfelelő volt, addig a bodrogkeresztúri és hunyadihalmi leletek keltezése jóval korábbinak bizonyult, ezzel pedig a korábban időben egymást követő jelenségek időbeli párhuzamosságát mutatta (Raczky & Siklósi 2013).

Az időrendi kérdések tisztázása érdekében további 22 AMS radiokarbon mérést végeztünk, melyeket célzottan a térbeliség és stiláris kérdések megválaszolásához választottunk ki. Egyrészt azért, hogy egy szűkebb földrajzi egységen belül a különböző típusú lelőhelyeket is keltezni tudjuk (temető, magányos sír, település), másrészt, hogy finomítani tudjuk egy-egy lelőhelyen belül a régészeti jelenségek keltezését. Ennek során különböző típusú és tiszapolgári ill. bodrogkeresztúri stílusú kerámiával jellemezhető lelőhelyekről vettünk mintákat a polgári mikrorégió – Polgár-Bacsókert (temető), Polgár-Nagy-Kasziba (kisebb sírcsoport), Polgár-Király-ér-part (település és településen belüli sírok) –, a rákóczifalvi mikrorégió – Rákóczifalva-Bivaly-tó 1/a (település), Rákóczifalva-Bivaly-tó 1/c (település, településen belüli magányos sír, temető), Rákóczifalva-Bagi-földek 8 és 8/a (település és településen belüli sírok) –, a berettyóújfalvi mikrorégió – Berettyóújfalu-Szilhalom (tell), Berettyóújfalu-Sertéshízallda (település) – területéről. Ezeket olyan lelőhelyek – Tiszavalk-Tetes, Jászberény-Borsóhalom, Pusztai Istvánháza – keltezésével egészítettük ki, melyek leletanyaguk miatt kulcsfontosságú szerepet kaptak az alföldi kora és középső rézkor, illetve a korai fémtárgyak megítélésében.

Az új AMS mérések sorozata számos jelentős következménnyel járt az alföldi késő neolitikum, kora és középső rézkor megítélésére vonatkozóan:

1. A polgári és rákóczi falvi mikrorégió adatai alapján a késő neolitikus teltek használata valóban véget ért 4500-4450 cal BC körül és már ekkor megjelentek a kisebb méretű rézkori települések. Ugyanakkor a Berettyó-vidéki lelőhelyek radiokarbon mérései és terepbejárási adataink azt mutatják, hogy ezen a vidéken továbbra is használatban maradtak a késő neolitikus teltek és a mellettük lévő horizontális települések, a településhálózat késő neolitikum végi drasztikus változása egyelőre itt nem dokumentálható.
2. A formális temetők megjelenése egyelőre nem keltezhető 4350-4300 cal BC-nél korábbra, vagyis a késő neolitikum végén nem egy hirtelen, rövid idő alatt lezajlott átalakulásról beszélhetünk. A formális temetők megjelenésével egyidejűleg más temetkezési helyszíneket is használtak egymás közvetlen közelében is (településeken belüli és azoktól elkülönült magányos sírok ill. sírcsoportok egyaránt), ezért a kora és középső rézkori temetkezési szokások értelmezésekor nem támaszkodhatunk pusztán a formális temetőkre. Ez a tiszapolgári és bodrogkeresztúri kerámiastílus használatán és a temetkezés helyszínének változatosságán túl a Marosdécse típusú temetkezés megjelenését is jelenti (Siklósi & Szilágyi 2013; 2014b; 2015).
3. A súlyos rézeszközök és aranytárgyak a kutatásban korábban elfogadotthoz képest (4000 cal BC) jóval korábban, már 4300 cal BC körül megjelentek az Alföldön. Ez a rézkori fémek szerepének átértelmezését teszi szükségessé (Siklósi & Szilágyi 2014a).

Kora és középső rézkori településhálózat az Alföldön

Területileg három kisebb mikrorégióra koncentráltunk, melyek a vizsgált időszakot megelőzően, a késő neolitikumban a Tisza-Herpály-Csőszhalom-komplexum egy-egy elemét képviselték. Ezért kezdtük meg kutatásainkat Polgár, Berettyóújfalu és Rákóczi falva környékén. Ezeken a területeken terepbejárásokat végeztünk, melyek célja a késő neolitikus és kora-középső rézkori lelőhelyek térbeli elhelyezkedésének, nagyságának vizsgálata, az egykori településhálózat rekonstruálása, a rézkori temetők és telepek egymáshoz való helyzetének meghatározása volt. Úgy véljük, hogy e mikroregionális kutatások segíthetnek a településhálózati változások megértésében és választ kaphatunk arra, hogy a Körös-vidéken leírt változások valóban kivetíthetők-e az Alföld többi területére. Az egyes mikrorégiók elemzése során a rendelkezésre álló információforrások lehető legszélesebb körét vontuk be a vizsgálatba (régészeti ásatások anyagát, az utóbbi évtizedek megelőző feltárásainak anyagát, topográfiai adatokat és saját terepbejárásaink adatait).

Polgár

A polgári mikrorégió az Alföld egyik legjobban kutatott területe. A területen belül a 3 késő neolitikus település – Polgár-Csőszhalom, Polgár-Bosnyákdomb, Polgár-Kígyós-domb – és a településeken lévő temetkezések után a rézkor időszakában már differenciált lelőhelytípusokkal és a lelőhelyek számának látványos növekedésével találkozhatunk: önálló temetők (Polgár-Bacsókeresztúr, Polgár-Basatanya), települések (Polgár-Királyér-part), településen belüli sírcsoportok (Polgár-Királyér-part) és kisebb sírcsoportok (Polgár-Nagy-Kasziba), valamint magányos kút (Polgár-Kengyel-köz) is előfordulnak.

Terepbejárásaink eredményeképpen a Körös-vidékhez hasonlóan kisebb méretű rézkori települések sűrűbb hálózatát rekonstruálhatjuk. A lelőhelyek tipokronológiai keltezésénél pontosabb, abszolút keltezésre volt szükség ahhoz, hogy megválaszolhassuk a kérdést, hogy ezek a települések egyidejűleg léteztek vagy inkább egy olyan mobilabb életmóddal számolhatunk, mely a lakóhely sűrűbb változtatásával járt. A lelőhelyek kalibrált adatainak Bayes analízise alapján egyértelműen állíthatjuk,

hogy e lelőhelyeknek csak egy része tekinthető valóban egykorúnak. Ez valószínűsíti azt, hogy a rézkori települések helyszínének gyakoribb változásával kell számolnunk. Másrészt mind a basatanyai, mind a bacsókerti temető azt mutatja, hogy egy-egy temetőn belül használatban volt a tiszapolgári és a bodrogkeresztúri stílus is, melyek az AMS adatok szerint egy mikrorégióon belül, egymáshoz közeli lelőhelyek esetében is időben párhuzamosan léteztek.

Berettyóújfalu

A Berettyóújfalu környékén folytatott terepbejárásunk és a korábbi ismeretek alapján azt tapasztaltuk, hogy a tellek használata a rézkor kezdeti időszakában általános jelenség ezen a területen, mind a tellek tetején, mind a közvetlenül mellettük lévő horizontális településrészen. A Körös-vidéken vagy Polgár környékén tapasztalható szórt településhálózatot ezen a területen nem tapasztaltuk. Minden igyekezetünk ellenére Hencida környékén nem tudtunk azonosítani olyan rézkori lelőhelyet, mely potenciálisan az aranykincshez kapcsolható lenne. Ugyanakkor Konyár mellett, az egykori Kálló partján a 20. század elejéről ismert rézkori temetővel szemben, a vízfolyás másik partján terepbejárásunk során azonosítottunk egy kora-középső rézkori települést.

OTKA projektünk kiegészítéseként Berettyóújfalu-Szilhalom tellen egy német-magyar együttműködés keretében 2013-ban újra kinyitottuk a régi feltárási szelvényt és radiokarbon méréseket végeztünk. Ez jelentős kiegészítő információval szolgált projektünkhöz. Ugyanis a feltárás során gyűjtött radiokarbon minták alapján a késő neolitikus ház és a rézkori ház között egy vastagabb feltöltési réteg van, azonban radiokarbon adatuk meglepően közeli egymáshoz, a két települési réteg közti feltöltés 0 (68,2 %) 50 év alatt jöhetett létre (Neumann et al. 2014). Ezek a radiokarbon adatok jól alátámasztják a településhálózatra vonatkozó megfigyeléseinket.

Rákóczifalva

A terepbejárások alapján a rézkori településhálózat a polgári és Körös-vidéki területekkel mutat hasonlóságot. A különböző típusú, valószínűleg eltérő funkciójú lelőhelyek értelmezéséhez fontos információkkal szolgálnak a Rákóczifalva környékén feltárt lelőhelyek. A Rákóczifalva Bivaly-tó 1/a lelőhelyen egy tiszapolgári településrészlet, míg a szomszédos Rákóczifalva-Bivaly-tó 1/c lelőhelyén egy 79 sírból álló temető, illetve mellette egy település látott napvilágot. A Rákóczifalva-Bagi-földek 8. és 8/a lelőhelyet a tiszapolgári kultúra kisértparti csoportjához, illetve a bodrogkeresztúri kultúrához sorolt objektumok jellemzik.

A rákóczifalvi temető feldolgozásának lehetőségét a projekt folyamán 2014-ben – éppen a projektben elért eredményeinknek köszönhetően – kaptuk meg. A feldolgozás még folyamatban van, de néhány fontos dolog már most is látszik. Egyrészt a kerámia stílárís vizsgálata alapján a temető korántsem egységesen bodrogkeresztúri. A temetőn belül el lehet különíteni egy keleti és nyugati sírcsoportot, ezek nemcsak térben, hanem időben is eltérnek egymástól. Az idősebb, nyugati csoportban lévő sírok mellékletei között egyaránt megtalálhatók a tiszapolgári, kisértparti és korongos tapadású bordával díszített edények is, ami azt jelenti, hogy vagy olyan gyors változás történt a kerámia-stílus használatában, hogy azt nem tudjuk megfogni vagy valóban egyidejűleg használták őket.

A Rákóczifalva környékén feltárt települések keltezése meglepő eredményre vezetett. A 8. lelőhelyen előkerült alapárkos ház és 9 rézkori sír is – melyek stílárísan a tiszapolgári kultúra kisértparti csoportjához köthetők – bizonyult a legidősebbnek. A temető közvetlen közelében feltárt 1/c település 4350 (68,2 %) 4190 cal BC keltezhető. Végül a stílárísan legidősebbnek tartható, a tiszapolgári kultúra korai

fázisához sorolt 1/a település bizonyult a legfiatalabbnak. A települések feldolgozása a projektben résztvevő kutató, Szilágyi Márton feladata volt (Szilágyi 2015).

A temető és a mellette feltárt település méretéből, használati idejéből feltételezhető, hogy a temetőt nem csak ennek a településnek a lakói használták. E kérdés és az egymáshoz közeli lelőhelyek kerámiahasználatának jobb megértése érdekében petrográfiai vizsgálatokat végeztünk, ami megerősítette ezt a felvetésünket. Bár az egymással szomszédos település és temető kerámiaanyaga mutatta a legnagyobb hasonlóságot, a temetőben előfordult olyan kerámia is, mely a 8. település anyagával mutat rokonságot (Kreiter & Pánczél 2015).

A tiszapolgári és bodrogkeresztúri kerámiastílus vizsgálata

Mivel a radiokarbon adatok arra utaltak, hogy gondok vannak a kerámia formai és díszítésbeli változása alapján felállított tipokronológiai rendszerrel, ezért a tiszapolgári és bodrogkeresztúri stílus a priori használata helyett egy ezektől független, egységes rendszert dolgoztunk ki, mellyel statisztikai alapú stilisztikai elemzést végeztünk. Azt tapasztaltuk, hogy nem lehet éles határvonalat húzni a tiszapolgári és bodrogkeresztúri stílus közé. Ezt követően a radiokarbon mérések segítségével teszteltük, hogy van-e időbeli különbség a hagyományosan két egymást követő kultúrának tekintett stílus között. Ezt sem a statisztikai vizsgálatok, sem a radiokarbon adatok nem támasztották alá.

Késő neolitikus és kora-középső rézkori fémek használata az Alföldön

Az első rézércből készített tárgyak alföldi megjelenése és a helyi fémfeldolgozás első nyomai között jelenlegi ismereteink szerint kb. 1000 év telt el. Az alföldi réztárgyak használata során, az innováció átvételének három fő szakaszát tudjuk elkülöníteni. A késő neolitikum idején még egyértelműen presztízstárgyak voltak, szociális, rituális, szimbolikus szerepük volt, egzotikus tárgyak voltak. Ezekhez a tárgyakhoz valószínűleg a balkáni közösségekkel fenntartott kapcsolatokon keresztül jutottak hozzá, minden bizonnyal társadalmi kapcsolatok során (pl. ajándékcseré, „menyasszonyváltás”) és nem valószínű, hogy ezzel együtt járt volna a tárgyak készítmény technológiájának továbbadása. Feltehetően a tárgyak nyersanyagának származásáról rendelkezésre álló információk is a mesék, mítoszok homályába veszttek. Ebben az időszakban már használták a várnai temetőt, a balkáni rézbányákat, készültek Pločnik típusú balták, ezeknek azonban nyoma sincs az Alföldön. A késő neolitikum vége, a tellek megszűnése, a települési hálózat átalakulása és a formális temetők megjelenése nem egy hirtelen változás volt, hanem egy 200-300 éven át tartó folyamat. A súlyos rézbalták és aranyékszerek első sorban a bodrogkeresztúri stílusú kerámiát használó közösségekhez köthetők, ennek a kerámiastílusnak a használata összefüggésbe hozható a fémek távolsági cseréjével. Végül a középső rézkor végén ismerkedtek meg az alföldi közösségek annyira a rézmegmunkálás technológiájával, hogy maguk is tudták készíteni, újraönteni a tárgyaikat.

A technológiai tudás ilyen hosszú időn keresztül történő továbbadása csak a generációk közötti tanulás, gyakorlással, tapasztalat útján, történetekkel, rítusokkal kísérve valósulhatott meg, ahogyan az számos antropológiai leírásból ismert. Az őskorra vonatkoztatva értelmezhetetlen a racionális, tudományos, technológiai tudás és a rituális tudás szétválasztása. Ez a tudás generációról, generációra hagyományozódott, terjedésében szerepe lehetett a rokoni kapcsolatoknak is. Mire az alföldi közösségek is szert tettek a réztárgyak készítésének technológiai tudására, addigra ezen a területen is évszázadokra visszanyúló hagyománya volt e tárgyak használatának, vagyis már nem számítottak egzotikumnak, újdonságnak. E hosszú évszázadok alatt a tárgyak szerepe, szociális környezetük is komoly változásokon ment át (Siklósi & Szilágyi 2014a).

Polgár-Csőszhalom és Berettyóújfalu-Herpály, valamint Rákóczifalva-Bivaly-tó rézleleteinek ólomizotópos vizsgálata alapján meg tudtuk határozni e korai réztárgyak nyersanyagának potenciális forrásait. A késő neolitikus réztárgyak nyersanyaga legalább három területről származik – a mai Szerbia, Bulgária illetve egy egyelőre azonosítatlan területről – míg a rézkori tárgyak esetében eddig két területet – a mai Bulgáriát és egy ismeretlen területet – tudunk megkülönböztetni (Siklósi et al. 2015).

A súlyos réztárgyak kutatását egy új irányban, a tárgyak roncsolásmentes, technológiai vizsgálata irányába bővítettük Horváth Eszterrel és az MTA Wigner Fizikai Kutatóközponttal való együttműködés keretében. Az első eredményeket nemzetközi konferencián mutattuk be (Káli et al. 2014).

Az alföldi kora és középső rézkor újraértelmezése

Ha regionális szinten, az egész Alföldre vonatkozóan nézzük a tiszapolgári és bodrogkeresztúri stílusok időbeli és térbeli használatát, akkor azt látjuk, hogy az Alföld területén belül különböző kerámia-stílusok egyidejű használatával és a bodrogkeresztúri stílus folyamatos térnyerésével számolhatunk. Kétségtelen, hogy a tiszapolgári stílus korábban jelent meg, mint a bodrogkeresztúri stílus. A tiszapolgári stílust ismerjük 4500 cal BC-tól kezdődően, míg a bodrogkeresztúri stílus csak 4350-4300 cal BC körül jelent meg. Ezek alapján az Alföld területén belül egy adott időhorizontban a régészeti kultúrák homogén egységei helyett, a különböző kerámia-stílusok egyidejű használatát tapasztaljuk a lelőhelyek között. A korábban általánosan elfogadott modell, a késő neolitikum végével megkezdődő homogenizálódási folyamat helyett kutatási eredményeink alapján ma már egy sokkal komplexebb, változatosabb képet láthatunk a rézkori Alföldön.

A formális temetők megjelenése nem keltezhető a tellek megszűnését közvetlenül követő időszakra, hanem – jelenlegi ismereteink szerint – csak 4300 cal BC körül indultak. Ugyanakkor a településhálózat átalakulása valóban elkezdődött 4500-4450 cal BC körül, amikor több tell településen is megszakadt az élet és új, kisebb települések jelentek meg. Ez azonban nem vetíthető ki egységesen az egész Alföldre (ld. Berettyóújfalu környéke). Elképzelhető, hogy ennek környezeti, földrajzi okai is vannak, mely tisztázása még további, célzott, multidiszciplináris kutatásokat igényel.

Ugyanakkor egyelőre nem zárhatjuk ki teljesen azt a lehetőséget sem, hogy a kerámia-stílus olyan hirtelen változott, hogy azt egyelőre a nem kellő pontosságú radiokarbon adatok miatt nem tudjuk érzékelni. Az Alföldön belül mikroregionális szintre bontva is az anyagi kultúrában megjelenő stílusok, a temetkezési szokások és a településszerkezet változatosságát tapasztalhatjuk, vagyis a homogenitás egy ma vizsgálható időintervallumon belül semmilyen szinten nem jelenik meg. Ezt a regionális szintet azonosítja az ősrégészeti kutatás hagyományosan a tiszapolgári illetve bodrogkeresztúri régészeti kultúra egységével. És bár ezen belül tipokronológiai alapon megkülönböztetésre kerültek területi és időrendi csoportok, fázisok, az alapvető analitikai egység a kultúra maradt. Ezzel szemben kutatásunk eredményéből levonható fontos következtetés, hogy az egyik lelőhelyen megfigyelt régészeti jelenség, stílus használatának keltezése nem vetíthető ki tetszőlegesen egy másik lelőhelyre még egy mikrorégióon belül sem. Egy lelőhelyről nem lehet regionális következtetéseket levonni, sem térben, sem időben nem lehet általánosítani.

Minden közösség többszintű (nem, kor, leszármazás, hitvilág, stb) identitással rendelkező egyénekből áll. Az egyénekből felépülő közösségek egymásra rakódó, és gyakran egymással nem teljes átfedésben lévő hálózatrendszerét, kapcsolati hálójának nyomait találhatjuk meg az anyagi kultúrában és a régészeti jelenségekben. E közösségek létrejöhetnek egy helyhez kapcsolódóan, de az egyének közti kapcsolatrendszer, közös vonások alapján is. Éppen ezért nem várhatjuk azt, hogy egymástól élesen, világosan elkülönülő egységeket találunk majd. Legfőképpen igaz ez az őskorra, arra az időszakra, amikor a társadalmi határok sokkal elmosódottabbak voltak.

Irodalom

- Csányi et al. 2009 Csányi M., Raczky P. & Tárnoki J.: Előzetes jelentés a rézkori bodrogkeresztúri kultúra Rákóczifalva-Bagi-földön feltárt temetőjéről. Preliminary report on the cemetery of the Bodrogkeresztúr culture excavated at Rákóczifalva-Bagi-föld. *Tisicum* 18 (2009) 13–34.
- Káli et al. 2014 Káli, Gy., Bajnok, K., Bondár, M., Horváth, E., Kiss, V., Siklósi, Zs. & Szilágyi, M.: Non-destructive and Non-invasive Archaeometallurgical Investigation on Copper Age Artefacts from the Carpathian Basin. Poster Presented at the Synchrotron radiation and neutrons in art and archaeology Conference (SR2A-2014), 9–12 sept. 2014 Musée du Louvre, Paris.
- Kovács & Váczi 2007 Kovács, K. & Váczi, G.: The cemetery of the Early Copper Age Tiszapolgár culture at Hajdúböszörmény-Ficsori-tó-dűlő. In: Kozłowski, J. K. & Raczky, P. (eds.): *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*. Kraków 2007, 397–409.
- Kreiter & Pánczél 2015 Kreiter A. & Pánczél P.: Rákóczifalva 8. sz. telep és Rákóczifalva 1/C telep és temető kerámiáinak petrográfiai vizsgálata. Vizsgálati jelentés, Budapest 2015.
- Neumann et al. 2014 Neumann, D. – Siklósi, Zs. – Scholtz, R. – Szilágyi, M.: Preliminary report on the first season of fieldwork in Berettyóújfalu-Szilhalom. *Dissertationes Archaeologicae Ser. 3. No. 2* (2014) 377–403.
- Parkinson et al. 2004 Parkinson, W. A., Gyucha, A., Yerkes, R. W., Hardy, M. & Morris, M.: Settlement Reorganization at the end of the Neolithic in Central Europe: Recent Research in the Körös Valley, Southeastern Hungary. *Journal of Eurasian Prehistory* 2/2 (2004) 57–73.
- Parkinson 2006 Parkinson, W. A.: The Social Organization of Early Copper Age Tribes on the Great Hungarian Plain. *British Archaeological Reports, International Series* 1573.
- Parkinson & Gyucha 2007 Parkinson, W. A. & Gyucha A.: A késő neolitikum–kora rézkor átmeneti időszakának társadalomszerkezeti változásai az Alföldön. Rekonstrukciós kísérlet. Die Veränderungen in der Gesellschaftsstruktur der Übergangsperiode vom Spätneolithikum zur frühen Kupferzeit in der Grossen Ungarischen Tiefebene. Rekonstruktionsversuch. *Archaeologiai Értesítő* 132 (2007) 37–81.
- Raczky et al. 2014 Raczky, P. – Anders, A. – Siklósi Zs.: Trajectories of Continuity and Change between the Late Neolithic and the Copper Age in Eastern Hungary. in: Schier, W. – Draşovean, F. (eds.): *The Neolithic and Eneolithic in Southeast Europe. New approaches to dating and cultural dynamics in the 6th to 4th Millenium BC*. *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa* 28 (2014) 319–346.
- Raczky & Siklósi 2013 Raczky, P. – Siklósi, Zs.: Reconsideration of the Copper Age chronology of the eastern Carpathian Basin: a Bayesian approach. *Antiquity* 87/336 (2013) 555–573.

- Siklósi et al. 2015 Siklósi, Zs. – Prange, M. – Kalicz, N. – Raczky, P.: New Data on the Provenance of Early Copper Finds from the Great Hungarian Plain. in: Hansen, S. – Raczky, P. – Anders, A. – Reingruber, A. (eds.): Neolithic and Copper Age between the Carpathians and the Aegean Sea. Chronologies and Technologies from the 6th to the 4th Millenium BCE. International Workshop Budapest 2012. *Archäologie in Eurasien* 31 (2015) 57–92.
- Siklósi & Szilágyi 2013 Siklósi, Zs. & Szilágyi, M.: System reboots: impact of new analytical methods on the re-consideration of Copper Age chronology of the Great Hungarian Plain. Presented at the 19th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists, 4–8 September 2013, Pilsen.
- Siklósi & Szilágyi 2014a Siklósi, Zs. & Szilágyi, M.: Deep impact – the first appearance of heavy copper tools and their social role on the Great Hungarian Plain. Presented at the 20th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists, 10–14 September 2014, Istanbul.
- Siklósi & Szilágyi 2014b Siklósi, Zs. - Szilágyi, M.: Kultúra, időszak vagy kerámiastílus? Az alföldi kora és középső rézkor újraértékelése. Előadás a Földbe látó tudomány: ásatások, kutatások és eredmények az ELTE BTK Régészettudományi Intézetében c. program keretében, 2014. november 24. Budapest.
- Siklósi & Szilágyi 2015 Siklósi, Zs. - Szilágyi, M.: Culture, period or style? Re-evaluation of Early and Middle Copper Age on the Great Hungarian Plain. Presented at the Socio-Environmental Dynamics over the Last 12,000 Years: The Creation of Landscapes IV. International Open Workshop, 24–27 March 2015, Kiel.
- Szilágyi 2015 Szilágyi M.: Kora rézkori településszerkezet a Közép-Tisza-vidéken. Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest 2015.